

Latvijas konkurētspēja pasaulē

Konkurētspējas jēdziens ir daudzveidīgs un tām nav iespējams piemērot vienu definīciju. Šī vārda plašā nozīmē, konkurētspēja ir spēja radīt un vairot valsts bagātību un iedzīvotāju labklājību. Tāpēc konkurētspēja var tikt definēta, kā uzņēmēju:

- spēja mobilizēt un efektīvi izmantot produktīvos resursus, kas vajadzīgi, lai veiksmīgi piedāvātu savas preces un pakalpojumus pasaules ekonomiskajā vidē;
- spēja radīt vērtīgas darbavietas;
- spēja pārvaldīt un pielāgoties pārmaiņām, balstoties uz inovācijām.

Uzņēmēju spējas stiprināšana visās minētajās jomās liela mērā saistītas ar investīcijām. Tāpēc augstāku konkurētspēju var panākt veicot strukturālās reformas, kuras novērš šķēršļus uzņēmējdarbībai un investīcijām.

Konkurētspēja nav absolūta – tā ir un vienmēr būs relatīva, t.i., atkarīga ne tikai no tā, vai esam īstenojuši strukturālās reformas dažādu jomu uzlabošanā, bet arī no tā, vai esam to darījuši spēcīgāk nekā citi. Tāpēc konkurētspējas novērtēšanai lietderīgi ir izmantot starptautisko reitingu rezultātus.

Globālās konkurētspējas indeksa (GCI) reitings, ko ik gadu publicē Pasaules ekonomikas forums (WEF) ir pasaulē vispāratzīts rīks valsts konkurētspējas novērtēšanai. Neraugoties uz dažādām metodoloģiskām nepilnībām, GCI reitings sniedz vērtīgu informāciju politikas veidotājiem un ļauj noteikt tās jomas, kurās Latvijai ir būtiska atpalicība no citām valstīm. No otras puses, Latvijas pozīcija GCI un citos starptautiskajos reitingos ir viens no faktoriem, kas var ietekmēt potenciālo investoru lēmumus par ieguldījumiem Latvijas ekonomikā. Tāpēc Latvijas pozīcijas uzlabošanās starptautiskajos reitingos palielina uzticību Latvijas ekonomikai pasaules mērogā un veicina tās pievilcību starptautisko resursu piesaistei.

GCI metodoloģija

2018. gada WEF Globālā konkurētspējas indeksa (GCI) aprēķināšana tika balstīta uz *jauno metodoloģiju*, ko pētnieki ir pamatojuši ar fundamentālām izmaiņām pasaules ekonomikā. Saskaņā ar jauno konceptu Globālās konkurētspējas indekss vērtē valstu gatavību ceturtajai rūpniecības revolūcijai (4IR), uz ko norāda indeksa apzīmējums GCI 4.0.

Jaunā metodoloģija atspoguļo visus literatūras un ekspertu identificētos faktorus, kas ir būtiski produktivitātes palielināšanai 4IR laikmetā. WEF eksperti atzīmē, ka daudzi faktori, kas nākotnē visvairāk ietekmēs konkurētspējas pārvaldīšanu, nekad agrāk nav bijuši ņemti vērā nozīmīgos politiskos lēmumos, kā, piemēram, idejas veidošanas process, uzņēmējdarbības kultūra, atvērtība un dinamiskums (spēja ātri pielāgoties mainīgiem apstākļiem).

Galvenais ziņojuma vēstījums – konkurētspējas paaugstināšanai ir nepieciešama vispusīga un plašāka pieeja – spēcīgs sniegums vienā jomā nevar kompensēt vāju veikumu citā. Tas jo īpaši attiecas uz inovāciju. Lai gan ir taisnība, ka valstīm ar salīdzinoši zemu un vidēju ienākumu līmeni izaugsmes iespējas ir būtiski saistītas ar tehnoloģijām, tomēr politikas veidotāji nedrīkst aizmirst „vecās” problēmas, kā, piemēram, vājas institūcijas, infrastruktūras nepilnības un nepietiekams darba ņēmēju prasmju un izglītības līmenis.

Tāpēc ekonomiskās attīstības posma svēršanas shēma no iepriekšējās GCI metodoloģijas vairs netiek pielietota. Tā vietā kopējā GCI vērtības aprēķināšanai visām valstīm tiek pielietota vienāda aprēķināšanas pieeja, kur visiem faktoriem (pīlāriem) ir vienādi svāri. Galvenais arguments šādai pieejai ir tas, ka 4. industriālās revolūcijas kontekstā visiem faktoriem būs līdzvērtīga ietekme uz valstu konkurētspēju, neatkarīgi no tās attīstības (ienākumu) līmeņa. Automatizācija, iespējams, samazinās

attīstības iespējas uzturēt konkurētspēju, kuras pamatā ir zemas darbaspēka izmaksas ražošanā. Tajā pašā laikā IKT samazina informācijas barjeras un ļauj ātri pārnest idejas, tehnoloģijas un nemateriālos produktus visā pasaulē, radot jaunas iespējas jaunattīstības ekonomikām.

Tāpat kā iepriekš Globālais konkurētspējas indekss balstās uz pasaules valstu salīdzinājumu pēc 12 kritēriju grupām, jeb pīlāriem: institūciju kvalitāte, infrastruktūras stāvoklis, IT un mūsdienīgu komunikāciju lietošana, makroekonomiskā stabilitāte, produktu tirgus, darba tirgus, finanšu sistēma, vietējā tirgus lielums, veselība, izglītība un prasmes, uzņēmējdarbības dinamisms, inovācijas spējas. Visi pīlāri ir sagrupēti četrās kategorijās: labvēlīga vide, cilvēkkapitāls, tirgi, inovāciju ekosistēma.

GCI aprēķināšana balstīta uz 98 rādītājiem, no tiem 34 ir saglabāti no iepriekšējās metodoloģijas, bet pārējie 64 rādītāji ir jauni. Jāatzīmē, ka atšķirībā no iepriekšējiem ziņojumiem, kas pārsvarā tika balstīti uz aptaujas datiem, GCI 4.0 kopējā snieguma novērtēšanai vairāk tiek izmantoti statistikas rādītāji (54), savukārt uz apsekojumiem balstīto rādītāju skaits ir mazāks (44). Kopējais GCI rādītājs ir aritmētiskais vidējais no 12 pīlāriem, tāpēc katra pīlāra netiešais svars ir 8,3% (jeb 1/12).

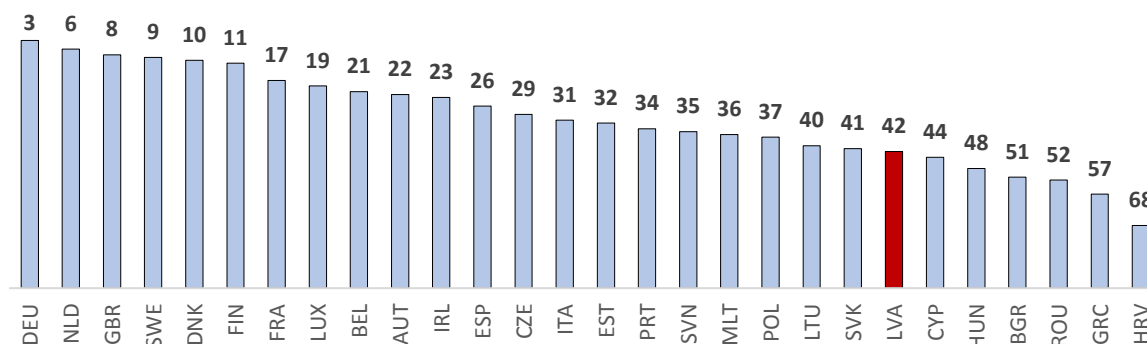
Katra pīlāra GCI rādītāji tiek izteikti no 0 līdz 100 skalā un tiek interpretēti kā „progresu rezultāti”, kas norāda cik tuvu valstis ir ideālajām stāvoklim (jeb labākajai valstij konkrētajā sfērā).

Latvijas sniegums GCI 4.0

Pasaules Ekonomikas foruma (WEF) publicētajā Pasaules konkurētspējas reitingā Latvija šogad ieņēmusi 42.vietu starp 140 pasaules valstīm. Mūsu kaimiņvalstis Lietuva un Igaunija ir ierindotas nedaudz augstāk, attiecīgi, 40. un 32. vietā. Vērtējot pozīciju ES valstu starpā Latvija GCI reitingā ir vienā no zemākām pozīcijām, apsteidzot Kipru, Ungāriju, Bulgāriju, Rumāniju, Grieķiju un Horvātiju. Augstākais vērtējums GCI reitingā ir Vācijai (3.vieta), Nīderlandei (4.vieta), Lielbritānijai (8.vieta) un Zviedrijai (9.vieta).

1. attēls

ES valstu vieta GCI 4.0 reitingā 2018.gadā (vieta starp 140 pasaules valstīm)

Avots: The Global Competitiveness Report 2018. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>

GCI reitinga veidotāji ir veikuši pārrēķinu iepriekšējā gada reitingam saskaņā ar jauno metodoloģiju, kas ļauj novērtēt vai esam uzlabojuši vai pasliktinājuši savas pozīcijas gada laikā.

Valsts pozīcija un tās izmaiņas GCI reitingā var būt vērtētas divējādi: pirmkārt, pēc ieņemtās vietas, otrkārt, pēc vērtējuma (*score*), t.i. cik tālu esam no līderiem kādā jomā.

Analizējot Latvijas progresu konkurētspējā pēc vērtējuma, jāsecina, ka, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Latvijas sniegums no 12 pīlāriem ir uzlabojies vai palika nemainīgs 11 pīlāros un tikai vienā (finanšu sistēma) ir nedaudz pasliktinājies. Savukārt, skatoties pēc ieņemtās vietas, Latvijas pozīcija ir uzlabojusies tikai 6 pīlāros (skatīt 2. attēlu). Tas nozīmē, ka jomās, kurās, neskatoties uz vērtējuma uzlabošanu, mūsu vieta reitingā pasliktinās, citām valstīm progress ir bijis lielāks, kā rezultātā ir pasliktinājusies mūsu relatīvā pozīcija reitingā.

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vieta 2018. gada GCI 4.0 reitingā

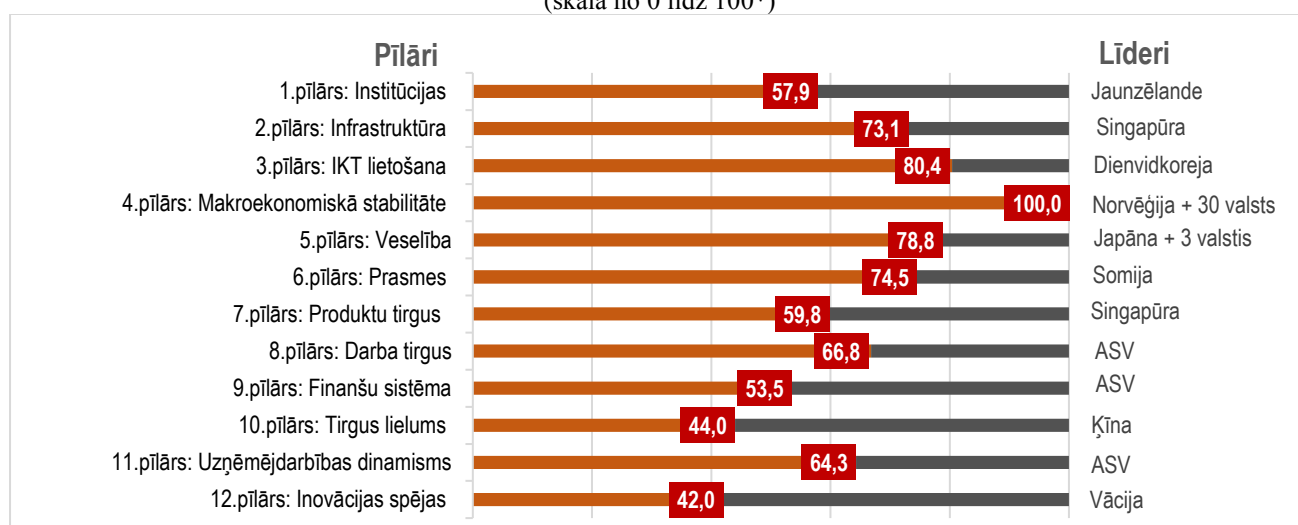
	LATVIJA			LIETUVA	IGAUNIJA
	2018	Vietas izmaiņas, salīdzinot ar 2017.gadu	Vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar 2017.gadu	2018 (vieta GCI 4.0)	2018 (vieta GCI 4.0)
GCI	42	0	1,45	40	32
Vide					
Institūcijas	49	+3	+2,38	41	22
Infrastruktūra	47	+8	+2,76	44	42
IKT lietošana	11	+6	+6,91	14	18
Makroekonomiskā stabilitāte	1	+28	+0,48	1	1
Cilvēkkapitāls					
Veselība	76	0	+0,58	77	54
Prasmes	23	+5	+1,43	31	18
Tirgi					
Produktu tirgus	49	-1	+0,96	53	21
Darba tirgus	29	-2	+0,7	32	21
Finanšu sistēma	94	-11	-0,7	76	46
Tirgus lielums	94	-3	+0,68	76	97
Inovāciju ekosistēma					
Uzņēmējdarbības dinamisms	47	-2	+0,49	44	29
Inovācijas spējas	52	-1	+0,67	42	33

Avots: The Global Competitiveness Report 2018. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>

Jāsecina, ka, izņemot finanšu tirgus, kopumā Latvijas konkurētspējas priekšrocības un vājās puses nav mainījušās.

2. attēls

Latvijas konkurētspēja GCI 4.0 (skalā no 0 līdz 100*)

* Valsts vērtējums katrā konkurētspējas pīlārā ir izteikts skalā no 0 līdz 100. Tas parāda Latvijas sniegumu attiecībā pret līderiem katrā noteiktā jomā, kuru sniegums ir 100.

Avots: The Global Competitiveness Report 2018. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>

Latvijas konkurētspējas stiprās puses

Visaugstākais vērtējums ir *makroekonomiskai stabilitātei*, kur Latvija ir ierindota pirmajā vietā un esam lideru valstu starpā ar vērtējumu 100. Šāds vērtējums ir kopumā 31 valstij un 18 no tām ir ES dalībvalstis.

Salīdzinoši augsts vērtējums ir *informācijas un komunikācijas tehnoloģiju lietošanā*, kur Latvija ierindojusies 11. vietā pasaulē, bet starp ES valstīm esam 3. vietā, tikai nedaudz atpaliekot no Zviedrijas un Dānijas.

Augsta pozīcija GCI 4.0 reitingā Latvijai ir arī *prasmju un darba tirgus jomās*. Minētajās jomās Latvija ieņem attiecīgi 24. un 29. vietu pasaulē. Latvijas sniegums šajās jomās ir labāks nekā Lietuvas, tomēr Igaunijas pozīcijas reitingā ir augstāka (skat. 1. tabulu).

Latvijas konkurētspējas vājās puses

Lai gan *veselības jomā* Latvija salīdzinājumā ar lideriem ir novērtēta 78,8, kas ir augstāks rādītājs nekā prasmēm (74,5), tomēr GCI 4.0 reitingā veselības pīlārā esam ierindoti 76. vietā. Veselības pīlārs, saskaņā ar jauno metodoloģiju, tika vērtēts tai skaitā pēc jaundzimušo paredzamā dzīves ilguma labā veselības stāvoklī, ņemot vērā mirstības un invaliditātes tendences valstī. Pēc šī rādītāja Latvija būtiski atpaliek no ES dalībvalstīm, kur viszemākā pozīcijā ir Lietuvai (77. vieta), bet Igaunija ieņem 54. vietu.

Neskatoties uz jau veiktajām reformām Latvijas konkurētspēju vājina nepilnības tādās jomās, kā *institūcijas, infrastruktūra, uzņēmējdarbības dinamisms un inovācijas spējas*. Tāpēc izaugsmei, ko balsta produktivitāte Latvijai būs vajadzīgas reformas un investīcijas minētajās jomās, kur īpaši ir jāatzīmē *institucionālās vides* pilnveidošanu un *inovatīvās kapacitātes* stiprināšanu.

Pēc *institūcijām* (vērtējums pārsvarā balstīts uz aptaujas datiem) Latvija 2018. gada GCI 4.0 reitingā ir 49. vietā, t.i. par 8 vietām zemāk nekā Lietuva un par 27 pozīcijām zemāk nekā Igaunija. Kā būtiskākas institucionālās vides nepilnības, kas ierobežo konkurētspēju, Latvijas uzņēmēji atzīmē neefektīvu valdības birokrātiju, nestabilu (tuvredzīgu) politikas veidošanas praksi, neefektīvu tiesu sistēmu. Tie ir virzieni, kuriem vajadzētu turpināt pievērst pastiprinātu uzmanību.

Salīdzinoši zems vērtējums ir pīlāram *uzņēmējdarbības dinamisms*, pēc kura Latvija ir ierindota 47. vietā pasaulē. Saskaņā ar GCI 4.0 metodoloģiju uzņēmējdarbības dinamisms tiek vērtēts pēc diviem faktoriem. Pirmkārt, tie ir regulēšanas apstākļi (piemēram, uzņēmējdarbības uzsākšanas laiks un izmaksas, maksātspējas regulējuma kvalitāte), kas atspoguļojās valsts normatīvajos aktos. Otrs faktors ir uzņēmēju inovatīvā aktivitāte, spēja un vēlme uzņemties riskus. Jāatzīmē, ka biznesa dinamisma pīlāra regulēšanas faktora vērtējums ir salīdzinoši augsts – Latvija ir ierindota 45. vietā (vērtējums – 78,1), savukārt uzņēmēju aktivitātes faktors ir novērtēts stipri zemāk – 55. vieta (vērtējums – 50,6). Tas varētu liecināt par uzņēmēju piesardzīgu nostāju attiecībā pret inovācijām, kas nereti ir saistīts ar paaugstinātiem riskiem. Latvijas uzņēmēju riska uztveres zemāks novērtējums nekā vairākumā ES valstu, tai skaitā arī Lietuvas un Igaunijas, daļēji ir skaidrojams ar finanšu sistēmas nepilnībām un ierobežotu pieeju investīciju finansējumam, t.sk. arī riska kapitālam.

GCI 4.0 reitingā *finanšu sistēma* ir novērtēta salīdzinoši zemā līmenī un Latvija ieņēma 94. vietu. Salīdzinot ar pārējām ES dalībvalstīm esam vienā no zemākām pozīcijām. Konkurētspējas 9. pīlāra komponentu analīze liecina, ka Latvijas atpalicību finanšu sistēmas vērtējumā lielā mērā noteica zems tirgus kapitalizācijas līmenis, nepietiekama riska kapitāla pieejamība, kā arī zems kredītēšanas līmenis, kas būtiski atpaliek no vēsturiskā (iepriekšējo 20 gadu vidējā) kredītēšanas līmeņa.

Pēc *inovācijas spējas* Latvija GCI 4.0 reitingā ir ierindota 52. vietā (vērtējums – 42). Šī pīlāra vērtējumā Latvijai ir vislielākā atpalicība ne tikai no ES inovatīvajām ekonomikām, bet arī no ES vidējā rādītāja. Latvijas zemā inovatīvā kapacitāte nav labvēlīga nākotnei un šobrīd to būtiski ierobežo

pētniecības iestāžu zemā kvalitāte, vāja starptautiskā sadarbība zinātnes un pētniecības jomā, vājā zinātnieku un uzņēmēju sadarbība, zems investīciju līmenis pētniecībā un attīstībā un citi faktori.

Kopumā jāsecina, ka Latvijas ekonomikas ilgtspējīgas izaugsmes problēma ir jārisina kompleksi ar konkurētspējas palielināšanas problēmām, kas savukārt nav iespējams bez esošā ekonomikas modeļa maiņas. Jauna uz zināšanām un inovācijām balstītā ekonomikas modeļa veidošanā, īpaša uzmanība ir jāpievērš esošajām problēmām, kā institucionālās vides kvalitāte, uzņēmējdarbības dinamisma palielināšana, inovācijas spējas stiprināšana.